

ROMEINSE KEIZERS EN HET VERVAL VAN HET IMPERIUM

Er komen slechte dagen voor Rome

Hoe het machtige Romeinse rijk precies in verval geraakte is moeilijk met zekerheid te achterhalen. Deskundigen in de Romeinse geschiedenis hebben meestal hun eigen mening. De eerste twee eeuwen van het keizerrijk, onder de regering van Augustus tot Marcus Aurelius, zijn de gouden eeuwen geweest. De Barbaren, die over de Donau het rijk binnenvielen, hadden Rome wel bedreigd. Ook kwam er een bedreiging vanuit het Oosten met de Parthen. Maar de waakzaamheid van keizer Trajanus (98-117) was zeer groot en toen hij stierf, had het Romeinse rijk zijn grootste uitbreiding bereikt.

Van dan af kwamen er onafgebroken gevechten aan de rijksgrenzen die de aldaar gelegerde legioenen heelwat financiële moeilijkheden bezorgden. De binnenlandse twisten waren niet veel beter daar de toegelaten "vreemdelingen" als de Goten, de Franken en de Germanen, de economie van het rijk trachtten te ondermijnen. Met de aanstelling van Commodus tot Augustus (180) kwamen er slechte dagen voor Rome.

De keizer beschouwde zich als een nieuwe Hercules, trad op als zwaardvechter, atleet en gladiator. Marcus Aurelius, de laatste Adoptiefkeizers, zou zich gewroken hebben, had hij nog kunnen vernemen welke smadelijke vrede zijn zoon had afgesloten met de Sarmaten. Deze volkstam leefde in het zuiden van het huidige Rusland. In Rome teruggckerd hield Commodus een onverdiende triomfantelijke intocht en stortte zich in een roes van allerlaagste vermaken. Hij liet zijn zuster Lucilla, weduwe van Lucius Verus en medekeizer van zijn vader, op beschuldiging van echtbreuk ombrengen en zijn vrouw, Crispina, liet hij verbannen naar het eiland Capri. Er kwam hongersnood en het woedende volk eiste van zijn keizer dat hij de staatszaken beter zou behartigen. Op 31 december 192 werd hij het slachtoffer van een samenzwering.

Zoals ten tijde van keizer Nero (54-68) leidde de moord op Commodus tot een burgeroorlog. Het leger dat zo veel tot stand had gebracht, kwam in opstand door de interne conflicten, omdat de verschillende legioenen het met elkaar niet eens waren over de aanstelling van een nieuwe keizer. Niet minder dan vijf troonpretendenten zullen in de loop van het jaar 193 aan de macht komen. In de persoon van Pertinax kwam de eerste soldatenkeizer op de troon die voor de ontatane conflicten binnen het rijk een oplossing trachtte te vinden. Maar de schatkist was leeg en de pretorianen bleven misnoegd. Pertinax werd dan ook in zijn paleis te Rome door een lid van zijn lijfwacht omgebracht. De keizerstitel zal nu gegeven worden aan hem die de hoogste geldsom bood. Het was een bedrag te betalen berekend per hoofd van iedere pretoriaan. Deze kreeg ruim drie keer zoveel soldij als een legioensoldaat. De meest biedende (per opbod) is Didius Julianus die 6200 denarii bepaalde als inzet. Maar de bevelhebbers van de legioenen weigerden zich te onderwerpen en wilden geenkeizer die door losgeld, de hoogste macht kwam. Alzo kwamen drie nieuwe kandidaat-keizers op het voorplan :

1. Pescennius Niger, bevelhebber in Syrië. Zijn soldaten wilden hem als hun nieuwe keizer.
2. Clodius Albinus, werd door zijn troepen in Brittannië tot keizer uitgeroepen.
3. Sept. Severus, bevelhebber van de legioenen in Pannonië en beneden Donau, wiens legers het dichtst bij Italië gelagerd zijn, drong door tot in Rome en behaalde de overwinning op zijn rivalen. Severus maakte het mogelijk dat de Severi gedurende veertig jaar (193-235) zullen regeren. Alleen Macrinus (217-218) kon voor enkele tijd een onderbreking afdwingen.

Severus, in de eerste plaats militair, ontnam de Senaat een zekere inspraak. Hij ontbond de pretoriaanse wacht en deed grote toegevingen aan zijn legioenen. De Goten en Germanen, met duizenden gevangengenomen en destijds overgebracht naar de ontvluchte streken, mochten zich op Romeins grondgebied vestigen op belofte een nieuw leven te beginnen. Ze namen eveneens dienst in het leger in de hoop, als ze het er ooit levend van afbrachten, eigenaar te worden van landerijen en zich door landbouw nuttig te maken. Maar een groot deel onder hen vormde ongemerkt benden. Het economisch systeem kwam op de helling te staan. Ook was een snelle groei van het kristendom merkbaar dat onverdenigbaar was met de aan het staatsleven nauw verbonden godengodsdiens. Kristenvervolgingen brachten geen oplossing, integendeel. Despotisch regerende soldatenkeizers, waarvan de voornaamste Caracalla (211-217) en Trajanus Decius (249-251) konden het verval wel enigszins remmen maar de Romeinse macht niet herstellen. Zoals destijds de economische toestand in alle wingewesten in stijgende lijn ging, zo vlug daalde de macht. De door de weelde der rijken veroorzaakte losbandigheid, had alsdan het ontzaglijke Romeinse rijk, dat zo sterk scheen, door anarchie ondermijnd.

Alexander Severus (222-235), een voorbeeld van verdraagszaamheid en de laatste van de Severi-dynastie, probeerde door onderhandelingen tot een vrede te komen met de Perzen en de Germanen. Maar zijn soldaten kwamen hierdoor in opstand en hij die het goed meende met het rijk en het leger, werd in zijn kampplaats gedood. Even waren er optimistische vooruitzichten binnen het Romeinse rijk waar te nemen. Met de aanstelling tot keizer van Philippus I (244-249) vierde Rome zijn duizendjarig bestaan op grootse wijze. Gedurende dagen en nachten werd er gedanst en gezongen. Philippus had voor deze gelegenheid ontelbare olifanten, leeuwen en andere vreemde dieren uit het Oosten laten overbrengen waarmee de inwoners van Rome kennis konden maken. Op het ogenblik van de feestviering in de stad Rome verschenen de Goten aan de beneden Donau. De provincie Moesië (thans Roemenië en Bulgarije) werd door de zwerfende troepen van de Goten overrompeld. Philippus kon de plundersaars niet meester en werd door de misnoegde soldaten vermoord. Bij het vernemen van Philippus' dood doodden de pretorianen zijn zoon caesar Philippus II. Hierop werd Trajanus Decius, de eerste keizer van Illyrische afkomst (landstreek van het huidige Albanië) door zijn in Germanië gelegerde troepen tot keizer uitgeroepen. Hij zal als oud-gouverneur van Moesië met ijzeren vuist de tuchtelooosheid bedwingen. Maar de voortdurende onlusten vroegen van hem zware financiële offers om zijn soldaten aan de rijksgronden te versterken.

In een gevecht met de Goten sneuvelde voor de eerste maal een Romeins keizer op het slagveld.

Met de toenemende anarchie in het leger waren de jaren tussen 258 en 270 zeer rijk aan usurpatoren (tegenkeizers). De officiële keizers door de senaat en/of het leger aangesteld, hadden het zeer druk met het onderdrukken van plaatselijke opstanden. Ruim 30 keizers (tyrannen genoemd) dongen naar de troon of trachtten verdeeldheid te zaaien. Maar allen hebben hun titel met de dood betaald. De meesten onder hen hadden niet eens de tijd om munten te slaan!

Restitutor imperii = Hersteller van het rijk

Deze titel werd gegeven aan de nieuwe keizer Aurelianus (270-275) van Illyrische afkomst, die zich als krijgsman zeer verdienstelijk liet opmerken in Gallië tijdens de regering van vorige keizers. Van Claudius II (268-270) kreeg hij de titel van bevelhebber van de ruitertij, wat hem enorm populair maakte bij de in Pannonië gelegerde legioenen. Maar tribuun Quietus, broer van Claudius II, was reeds door zijn manschappen aangesteld tot keizer. Dit vrees voor Aurelianus pleegde hij zelfmoord. Vele burgers waren Aurelianus gunstig gezind daar zij hoopten op vermindering van belastingen en de militairen dachten aan een verhoging van hun soldij. Conflicten tussen ambtenaren en het legerverstoorde de orde en de rust in opgaande lijn zodat 25 augustus 275 een zwarte bladrijde werd in de geschiedenis van Rome.

Bij zijn aanstelling tot keizer was de eenheid van het rijk niet volkomen hersteld. Verder ondernam Aurelianus niets tegen de kristenen, wat niet kon gezegd worden van menigvuldige opvolgers. Maar eenmaal goed de macht in handen en mede door de herhaaldelijke opstanden in de bezette gebieden zal hij tegen hen wreed optreden. Tempels en vergaderzalen werden in brand gestoken en de aanwezige kristenen gevangengenomen.

Geschiedschrijvers verhalen dat binnen de tijd van een maand meer dan vijftien duizend burgers en evenveel soldaten door martelingen een geweldadige dood stierven. De soldaten moesten onder toezicht van hun officieren offergaven brengen bij de afgoden en het kristen-sijn afzweren. Zij die weigerden werden opgesloten en overgeleverd aan de beulen.

Ook ontstonden onlusten in de wingewesten Brittannië, Spanje en Gallië. Het was vooral Gallië dat zich een vijftien tal jaren van Rome, onder usurpator Postumus, wist los te maken en de stad Palmyra als een koninkrijk tot stand kwam. Met usurpator Tetricus (268-273) kregen de Romeinen opnieuw de macht en toezicht over de opstandige gebieden. Tetricus deed troonsafstand en daar hij heelwat opstanden kon onderdrukken verleende Aurelianus hem en zijn zoon genade.

In Egypte zal Aurelianus zelf strijden tegen het leger van Zenobia hoofd van het rijk Palmyra dat zich uitstreckte van Egypte tot Syrië. Zij sloot in haar voordeel en zeer listig een vredesverdrag met de Romeinse keizer. Er kwam een verzoening tot stand. Een bewijs hiervan kan gevonden worden in het uitgeven van een bronzen munttype met aan de voorzijde de beeldenaar van Zenobia's zoon Vabalathus en aan de keerzijde de beeltenis van keizer Aurelianus. Deze munttypes werden voor Rome en voor Alexandrië geslagen. De vriendschap was niet voor lang. Koningin Zenobia, weduwe van Odenatus, werd samen met haar zoon Vabalathus

gevangengenomen en op een vernederende wijze naar Rome gebracht. Daar werd hen een domein toegewezen dat onder toezicht staat van de pretoriaanse wacht. Was dat de dankbaarheid van het Romeinse rijk voor de diensten die Palmyra bewezen had tijdens de onlusten en de onstuitbare opmars van de troepen van Sapor? Aurelianus spaarde hen beiden het leven. Grote voorraden voedsel kwam in Romeins bezit. Het goud en het zilver, intussen zeer schaars geworden, was nu een welgekomen geschenk. Aurelianus had als militair ook zin voor het mooie en liet zich met alle pracht en praal omringen ondanks de zware financiële offers van het rijk. Er kwam geen einde aan de grensconflicten en wanneer het centraal gezag in Rome ingelicht werd over mogelijke aanvalsplannen op Romeins grondgebied, dacht de keizer aan het bouwen van verdedigingsmuren en gevechtstorens. Deze werden in vele steden van Italië door krijgsgevangenen en slaven gebouwd. Twee grote werken kwamen alzo tot stand. De vestingsmuren van de stad Rome, met een omtrek van 18 km. voltooid onder keizer Probus (276-282), en een tempel gewijd aan de god Sol (= Zon), binnen de muren van de stad waar ± 7500 kg. goud gerooft uit het rijk Palmyra werden gebruikt. Hiermee werd de keizer door zijn onderdanen beschouwd als de hersteller van de Romeinse staat. De weinige jaren van zijn bestuur straalden echter niet in heldere glans daar hij de landstreek Dacië (gelegen ten Noorden van de Donau) aan de Goten moest prijsgeven. Deze streek was zeer belangrijk gezien de menigvuldige vondsten van ijzererts en goud en werd onder zijn regering opgegeven. De macht van het keizerrijk verzwakte voortdurend zodat van een "redding" geen sprake was. Op weg om strijd te leveren tegen de Perzen, werd de mogelijke "redder van het vaderland" door muiters gedood.

De keizerstroon onbezet

Na de moord op keizer Aurelianus kon de Senaat geen enkele legerbevelhebber overtuigen het keizersschap te aanvaarden. Voor de eerste maal in de geschiedenis van het Romeinse rijk bleef de keizerstroon voor enkele weken onbezet. De Senaat, op dat ogenblik de alleenheerser, oordeelde alleen bronzen munten, sestertii en dupondii, te laten slaan met als beeldenaar het vergoddelijkte hoofd van de Genius (beschermers van het Romeinse volk). De aanmunting van goud en zilver werd stop gezet. Geschiedschrijvers maken ook een gelijkenis met het hoofd van keizer Gallienus. Deze is een intellectueel die niet alleen Rome maar ook op vele plaatsen in Italië een soort culturele renaissance hielp tot stand brengen. Door opruiende taal alsmede het in de war sturen van voedselvoorraden bestemd voor de inwoners van Rome, zal het misnoegde volk zelf de macht in handen nemen. Na enkele weken (augustus - september 275) werd de 75-jarige Tacitus (275-276) door de Senaat aangesteld. Men wilde Tacitus doen inzien dat het Romeinse rijk nog een stevige eenheid bezat. Aurelianus had immers de door de Romeinse verloren gebieden onder toezicht van de trotse Zenobia, koningin van Palmyra, alsmede het Gallisch keizerrijk van Tetricus, kunnen heroveren. Tacitus was een oudgediende in de strijd tegen de Goten en van de invasie van Klein-Azië. Hij kende door en door de klappen van de zweep en wist bij zijn soldaten de strijd lust op te wekken. Praktisch leefde Rome voort in de nieuwe wereld van anarchie waarin omzeggens heel Italië veranderd was. Twintig jaar

later onder keizer Diocletianus met de vorming van de tetrarchie (284-305) werd een politiek gevoerd die erop gericht was in het gehavend rijk opnieuw eenheid te verkrijgen.

Munthervormingen

Onder het bestuur van Septimius Severus kwam er een decentralisatie van de munt en werden verschillende muntateliers in de wingewesten van het Romeinse rijk opgericht.

De menigvuldige opstanden in het binnenland en de oorlogen aan de rijksgrenzen hadden niet alleen een financiële crisis veroorzaakt maar er was ook een vermindering aan grondstof om munten te slaan. Een tekort aan zilver (ten nadale van de denarius) werd opgelost door aan het zilver koper toe te voegen (verhouding : 56% koper met 44% zilver). De man in de straat merkte hiervan niets daar de denarii min of meer hun zilverglans bleven behouden, maar men zal het wel merken na enkele jaren.

Een tweede mogelijkheid bestond : de verwarde koperen kern werd aan de oppervlakte van een weinig zilver voorzien en met een flinke hamerslag tot een gesloten zilverlaag omgevormd.

Keizer Caracalla was nog vindingrijker en bedacht na de dood van zijn vader (Septimius Severus) een nieuw munttype. Dit munttype, antoninianus genoemd, door hem voor het eerst uitgegeven, ontleende zijn naam aan Caracalla die zich Antoninus noemde. De munt bevat eveneens een kern uit koper en werd met een dun laagje zilver overtrokken. Ze was duidelijk te herkennen, niet alleen aan haar grijze en niet-zilverachtige tint, maar ze was iets groter van doormeter dan de denarius en de beeltenis droeg, evenals bij de dupondius, een stralenkroon. Bij de vrouwelijke beeltenis kwam onderaan een halve maan, zinnebeeld van de vruchtbaarheid. Verder was er een derde mogelijkheid om "zilver" te munten, namelijk door de koperen kern te dopen "sauereren", in een bad met vloeibaar zilver. Deze manier was de eenvoudigste van muntvervaardiging. Hoe men het verder ook ter bespreking brengt, men kon op een "goedkope" wijze zijn soldaten betalen en bovendien was er geen devaluatie maar een handige oplichting van de Romeinse bevolking. De waarde van een antoninianus was gelijk aan twee zilveren denarii. Naarmate de aanmuntning van deze nieuwe munttype toenam zullen deze munten bij latere keizers, vooral bij Claudius II, niet de zilverlegering meer bezitten. Onder de regering van Aurelianus verdween de zilverlegering zelfs helemaal en werd de antoninianus iets groter van diameter. Naast de kenletters van de onderscheidene muntateliers lezen we in de afsnede van het stuk de Romeinse cijfers XXI (21), dat een waarde aanduiding zou zijn. Voor dezelfde waarde aanduiding op de koloniale munten, geslagen in het Oosten, zien we de Griekse letters KA (= K = 20, A = 1).

Daar het weigeren en de keuze van een nieuwe keizer (na de dood van Aurelianus) lang om zich liet wachten, werden op verzoek van de Senaat alleen bronzen munttypes geslagen (twee soorten van sestertii en een type van dupondii). De tekstuitleg aan de keerzijde, geplaatst binnen een lauwerkrans, is voor bespreking vatbaar.

1. INT(erregnum) URB(is) = Tussenregering	}
2. INT(ranti) URB(em) = Binnen - verwacht	}
3. INT(roitus) URB(is) = Intocht - komst	}
- In het teken van
de nieuwe keizer ?

Gebruikte tekens in de muntateliers periode 260-276

Plaatsnaam	Cijfers		Latijnse letters		Griekse letters		Symbolen:
	afsnede	in 't veld	afsnede	in 't veld	afsnede	in 't veld	
Antiochië	I XXI	P - VII		A - H	A - Θ Δ - E ΑΗ ΑΝΤ SMA .	ster krans krans met .	punten 1 tot 3
Azië			SPQR PXV VII C			maansikkel ster	ster pauzetak
Cyzicus	CI CII	MC	C*P C*S SPQR P, S, T, Q	A - B	.A. *A - Δ. C. C.M. M.C.		
Gallië	I - IIII	A, B, C, D.	A, B, C, D .A., A. AL - DL .A.L .C.L LVG	Δ - Α P* - Δ*			
Lugdunum (Lyon)				Δ			knuppel
Mediolanum (Milaan)		P, S, T	MS / KP P, S, T, M P.M. - Q.M P* / *P.				
Rome		P - VII	P - X P - L P* - VII* R / RP	A - XII	A - XI ΑΧΧΙ - Η ΧΧΙΑ - Ζ	bliksem- straal leeuw	

Plaatsnaam	Cijfers		Latijnse letters		Griekse letters		Symbolen	
	afsnede	in 't veld	afsnede	in 't veld	afsnede	in 't veld	afsnede	
Serdica			PXXI - T	A	KAA - Δ			
			XXIP - T	B	KA.A Δ			
			XXI.P - T *		KA.A. - Δ			
					KAA'			
					KA. Γ*			
Siscia	I - VII	P. / S.	P* - Q	A	A.			krans
	XXI	* P'	*P - Q	B	B.			
	XX.I	P* - Q*	* - Q					
			P - VII					
			PXXI	VI				
			XXIP	VI				
			S					
Ticinium			XXIP	VI				
			PXXT	VI				
			PXX. - VIXX.					
			XX.IP-VII					
			T / II.					
Tripolis	XX	*	P	*	KA			dolfijn
	XXI		SXXT	Γ	A - Δ			
Onbekende atelier				*	A - E			doltijn

Verder leest men de letters S(enatus) c(onsulto) = Met toestemming van de senaat.

Van de voorzijde bestaan twee verschillende voorstellingen :

1. Het gelauwerd hoofd van de Genius (beschermer), naar rechts gekeerd.
Omschrift : GENIUS P(opulus) R(omanus) = Beschermer van het Romeinse volk.
2. Het hoofd van de Genius met stralenkroon, naar rechts gekeerd. Op het hoofd en tussen de stralenkroon staat een muurkroontje (turret). Het kan vergeleken worden wat de godin Tyche (Syrië) op haar hoofd draagt en het symbool is van geluk en toeval.
Het omschrift aan de keerzijde : zelfde voorstelling maar de letters SC binnen de lauwerkrans, zijn bijna driemaal zo groot als bij voorbeeld 1. (zie hiervoor RIC, boekdeel 5, volume 2, p. 361, nrs. 1, 2 en 3).

Munttekens

In het oosten en later in de muntateliers van het Romeinse rijk kwamen rond 248 de eerste tekens op de antoniniani, het nieuwe munttype bedacht door Caracalla. Ze werden geplaatst op de keerzijde van de munt en wel in de afsnede of in het veld, t.l.z. links en rechts van de beeldvoorstelling (fig. 1). Een tekort aan betaalmiddelen en het wel eens uitblijven van de soldij aan de legioenen gelegerd in de wingewesten van het rijk, bracht de idee van mobiele of andere lokale muntateliers op te richten. Tot dan was de muntslag volledig in Rome. Naast de munttekens zal men alle aandacht geven aan het portret van de keizer, zijn vrouw of caesar, die dezelfde voorstelling moet hebben in alle ateliers waar munten zullen geslagen worden. De munttekens kregen aanvankelijk een administratieve betekenis waarvan het nut later zal worden ingezien wanneer de usurpatoren of vals-munters munten laten slaan.

Bij de aanvang waren er zes muntateliers die een letter, cijfer of ster plaatsen. Het was een herkenningsteken waarbij de naam van het muntatelier nog ontbreekt.

eerste tweede derde vierde vijfde zesde

Romeinse letters : P(ecunia) S(ecunda) T(ertia) Q(uarta) Q(uinta) S(exta)

Romeinse cijfers : I II III IIII V VI

Griekse letters : A(alpha) B(beta) Γ(gamma) Δ(delta) Ε(epsilon) Ζ(zeta)

Zeer vlug kregen deze tekens uitbreiding onder de keizers Trajanus Decius, Trebonianus Gallus, en Valerianus I. Onder de regering van Gallienus waren er reeds twaalf muntateliers in werking die een letter of cijfer vermelden. Claudius II en Quintillus duidden weleens het muntatelier aan met een ster of palmtak en dan eens met de letter M(ontea) C(yzicus) of in de afsnede SPQR = Senatus populusque romanus (De senaat en het Romeinse volk), (fig. 2).

Aurelianus was op de hoogte gebracht dat in sommige muntateliers misbruik werd gemaakt van vrouwen en muntstempels verdwenen voor 'eigen' doeleinden. Van de bestaande twaalf ateliers liet hij er in 274 zes sluiten wat oproer bracht onder de bevolking. Aan de munt waren immers heelwat personen tewerk gesteld. Het ging zelfs zover dat de opstand het leven kostte aan meer dan

Usurpatoren (tegenkeizers vanaf de periode keizer Commodus 180-250)

Naam	Jaar	Landstreek	+	Oorzaak
Pesc. Niger	193	Syrië	194	in strijd
Clodius Albinus	193	Brittannië	197	zelfmoord
Uranus Antonius	248	Syrië	-	troonsafstand
Pacatianus	248	Moesië	249	eigen soldaten
Jotapianus	248	Syrië	248	eigen soldaten

De 30 tyrannen (usurpatoren) tussen 258 en 270

Celsus	258	Mauretanië	258	eigen soldaten
Memor	258	Mauretanië	258	eigen soldaten
Cyriades	258	Antiochië	258	eigen soldaten
Ingenuus	258	Moesië- Pannonië	260	zelfmoord
Odenathus	258	Palmyra	267	in strijd
Postumus	259	Gallië	268	eigen soldaten
Balista	260	Antiochië	260	eigen soldaten
Aemilianus	259	Egypte	260	opgeknoot
Macrianus I en II	260	Antiochië	261	eigen soldaten
Quietus	260	Antiochië	261	in strijd
Regalianus	260	Moesië- Pannonië	261	eigen soldaten
Valens	260	Achaïe	261	eigen soldaten
Piso Frugi	260	Thessalië	261	in strijd
Trebellianus	264	Egypte	264	eigen soldaten
Victoria (*)	265	Gallië	268	heroerte
Lelianus	266	Mainz	268	eigen soldaten
Lollianus	266	Gallië	266	eigen soldaten
Aelianus	266	Gallië	266	eigen soldaten
Maconius	267	Gallië	267	eigen soldaten
Aureolus	267	Illyrië	268	eigen soldaten
Sulpitius	267	Oosten	268	eigen soldaten
Zenobia	267	Palmyra	-	gevangenschap
Laelianus	268	Lugdunum	268	in strijd
Marius	268	Gallië	268	eigen soldaten
Tetricus I en II	268	Gallië	-	troonsafstand
Domitianus	268	Gallië	268	in strijd
Censorinus	268	Gallië	268	in strijd
Victorinus	268	Gallië	270	eigen soldaten
Vabalathus	271	Palmyra	-	gevangenschap
Firmus	272	Alexandrië	272	in strijd

(*) Victoria, moeder van Victorinus, regeerde samen met haar zoon. Zij nam Tetricus I als bevelhebber, die later keizer werd na de dood van Postumus.

7000 soldaten. Alles zal opnieuw in goede banen komen met de hervorming van het muntwezen onder de tetrarchie-regering van keizer Diocletianus (284-305). Van dan af kwamen de plaatsnamen (wel afgekort) in de afsnede van de munten die weleens konden vooraf gegaan worden van de letters P(ecunia) S(acra) M(oneta) = Heilige of keizerlijke munt (fig. 3).

Usurpatoren die munten hebben geslagen

Onder de usurpatoren vinden we heelwat 'aendagsvliegen' die wel in de muntcatalogi werden opgenomen met het bestaan van enkele munten. Deze zijn uiterst zeldzaam te noemen (zie de nummers 3, 4, 5 en 9).

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

Nr.	Naam, Voornaam	Landstreek	Overlijden	Regering
1.	NIGER, C. Pescennius,	Syrië	Antiochië 194	193 - 194
2.	ALBINUS, Clodius	Brittannië- Gallië	Lugdunum 19.2.197	193 - 197
3.	ANTONINUS, Uranus	Syrië	-	248 - 254 troonsafstand
4.	PACATIANS, T. Claudius	Moesië- Pannonië	Moesië 249	248 - 249
5.	JOTAPIANUS, Marcus, Fulvius	Syrië	Cappadocië 248	248
6.	POSTUMUS, M. Cassianus	Gallië	Mainz 268	259 - 268
7.	MACRIANUS II, Fulvius, Junius	Antiochië	Antiochië 261	260 - 261
8.	QUIETUS, Fulvius, Junius	Antiochië	Emesa (Syrië) 261	260 - 261
9.	REGALIANUS, P. Caius	Moesië- Pannonië	Illyrië 261	260 - 261
10.	LAELIANUS, Ulpius, Cornelius	Gallië	Mainz 268	268
11.	MARIUS, Marcus Aurelius	Gallië	Keulen 268	268
12.	TETRICUS I. C. Pius, Esuvius	Gallië	-	268 - 273 troonsafstand
13.	TETRICUS II, C. Pius, Esuvius	Gallië	-	caesar 270 - 273
14.	VICTORINUS, M. Plavvionius	Gallië	Keulen 270	268 - 270
15.	VABALATHUS, Athenodorus	Palmyra	Rome gevangenschap	271 - 272 troonsafstand

Westromeinse keizers van Commodus tot Florianus (180-276)

Nr.	Naam, Voornaam	Geboorteplaats	Overlijden	Regering
1.	COMMODUS, Lucius, Aelius	Nemausus 31.8.161	Rome 31.12.192	17.3.180 31.12.192
2.	PERTINAX, Publius, Helvius	Alba Pompeia 1.8.126	Rome 28.3.193	1.1.193 28.3.193
3.	JULIANUS, Didius, Marcus	Milaan 5.1.133	Rome 1.6.193	28.3.193 1.6.193
4.	SEVERUS, Septimus, Lucius	Leptis Magna 11.4.146	York 4.2.211	13.4.193 4.2.211
5.	CARACALLA, Antonius, Marcus	Lugdunum 4.4.188	Syrië 8.2.217	4.1.198 8.2.217
6.	GETA, Publius, Sep- timus	Milaan 6.6.189	Rome 21.2.212	6.10.209 21.2.212
7.	MACRINUS, Marcus, Opelius	Caesarea 164	Antiochië 8.6.218	11.4.217 8.6.218
8.	DIADUMENIANUS, Marcus, Opelius	- 19.12.208	Antiochië 8.6.218	Caesar 8.6.218
9.	ELAGABALUS, Marcus, Anto- ninus	Edessa 205	Rome 11.3.222	16.4.218 11.3.222
10.	ALEXANDER, Severus, Marcus	Syrië 1.10.208	Sichlingen 19.3.235	11.3.222 19.3.235
11.	MAXIMINUS, Caius, Julius, Verus	Thracië 173	Aquileia 10.5.238	19.3.235 10.5.238
12.	MAXIMUS, Caius, Julius, Verus	- 216	Aquileia 10.5.238	Caesar 10.5.238
13.	GORDIANUS I, Africanus	Rome 158	Libië 12.4.238	22.3.238 12.4.238
14.	GORDIANUS II, Africanus	Rome 192	Carthago 12.4.238	22.3.238 12.4.238
15.	BALBINUS, Decimus, Caelius	- 178	Rome 29.7.238	22.4.238 29.7.238
16.	POPIENUS, Marcus, Clodius	- 164	Rome 29.7.238	22.4.238 29.7.238
17.	GORDIANUS III, Marcus, Anto- ninus	- 225	Mesopotamië 13.2.244	29.7.238 13.2.244
18.	PHILIPPUS I, Marcus, Ju- lianus	Bostra (Arabië) 204	Verona 2.10.249	13.2.244 2.10.249
19.	PHILIPPUS II, Marcus, Ju- lianus	- 237	Verona 2.10.249	Caesar 2.10.249
20.	TRAJANUS DECIUS Caius, Messius, Quintus	Sirmium 201	Abricum 28.5.251	2.10.249 28.5.251

21.	HERENNIUS ETRUSCUS, Quintus, Messius, Decius	Illyrië 229	Abricum 28.5.251	13.2.251 28.5.251
22.	HOSTILIANUS, Caius, Valens	Moesië 234	Abricum 8.11.251	28.5.251 8.11.251
23.	TREBONIANUS GALLUS, Caius, Vibius	Afrika 207	Spoiete 25.8.253	10.6.251 25.8.253
24.	VOLUSIANUS, Caius, Vibius	Illyrië 231	Spoiete 25.8.253	10.6.251 25.8.253
25.	AEMILIANUS, Marcus, Aemilianus	Mauretanië 208	Spoiete 2.9.253	6.5.253 2.9.253
26.	VALERIANUS I, Publius, Licinus	Rome 193	Syrië 260	2.9.253 260
27.	GALLIENUS, Publius, Licinus	Rome 218	Milaan 3.3.268	2.9.253 3.3.268
28.	VALERIANUS II, P. Cornelius, Licinius	- ?	Milaan 255	Caesar 253-255
29.	SALONINUS, Licinius, Cornelius	- 242	Keulen 259	Caesar 258-259
30.	CLAUDIUS II, Marcus, Aurelius	Illyrië 10.5.214	Sirmium 22.1.270	3.3.268 22.1.270
31.	QUINTILLUS, Marcus, Aurelius	Sirmium -	Rome 1.3.270	23.1.270 1.3.270
32.	AURELIANUS, Lucius, Domitius	Sirmium 9.11.207	Byzantium 25.8.275	7.3.270 25.8.275
33.	INTERREGNUM Sede Vacante	Hoofd van de (beschermer) stad Rome	Genius van de	26.8.275 24.9.275
34.	TACITUS, Marcus, Claudius	Rome 200	Cappadocië 27.5.276	25.9.275 27.5.276
35.	FLORIANUS, Marcus, Annus	Rome 230	Tarsus 2.7.276	27.5.276 2.7.276

BIBLIOGRAFIE

- J.W. FUCHS, *Van Goor's Encyclopedisch Woordenboek der Klassieke Oudheid*, Den Haag, 1976.
- Wilhelmus GOEREE, *Bijbelse Wijsheid en gebruik der Heilige en Kerkelijke Historiën*, deel 1, Amsterdam, 1690.
- C. LAENENS, *Het Romeins Imperium van zijn keizers uit gezien*, Mechelen, 1970.
- H. MATTINGLY and E.A. SYDENHAM, *Roman Imperial Coinage*, boekdeel V, vol. 2, Londen, 1960, (RIC).
- Jozef RATINCXX, *De Romeinse Munt*, gebundelde bijdragen, 1920.
- David R. SEAR, *Roman Coins and their values*, Londen, 1974.
- S.W. STEVENSON, *A Dictionary of Roman Coins*, Londen, 1964.
- L. von MATT en H. KÜHNER, *Les Césars*, Parijs, 1965.

Cyril LAENENS